

Co-funded by
the European Union

ARTIVIZAM PRIRUČNIK ZA NEFORMALNO OBRAZOVANJE

OSNAŽIVANJE MLADIH KROZ KREATIVNO IZRAŽAVANJE I AKTIVIZAM

CENTAR ZA
OMLADINSKI RAD

SIT

Institute for
Population and
Development

ODRICANJE OD ODGOVORNOSTI

Ovaj materijal je izrađen u okviru projekta DoYou(th), koji je sufinansiran od strane Evropske unije. Projekat sprovodi SIT - Centar za savetovanje, socijalne usluge i istraživanje sa Kosova*, u saradnji sa partnerskim organizacijama iz Bosne i Hercegovine (IPD), Srbije (CZOR), Albanije (AFS), Nemačke (Growunited) i Holandije (MasterPeace).

Izneseni stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autorima i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije. Ni Evropska unija niti nadležno telo za finansiranje ne mogu se smatrati odgovornima za sadržaj ovog materijala.

Radi lakšeg čitanja i jasnoće, u ovom dokumentu se gramatički muški rod koristi kao neutralan oblik i odnosi se podjednako na osobe svih rodni identiteta.

* Ovo određivanje ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom SBUN 1244/1999 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

UVOD

Ovaj priručnik deo je projekta DoYou(th), transnacionalne inicijative koju sufinansira Evropska unija s ciljem osnaživanja mladih kroz inkluzivno, kreativno i participativno učenje. Ovo izdanje fokusirano je na artivizam, spoj umetnosti i aktivizma, korišćenje kreativnog izražavanja za podizanje svesti, podsticanje dijaloga i promociju društvene i ekološke pravde. Bilo da se radi o slikarstvu, poeziji, muzici, uličnoj umetnosti ili performansu, artivizam pomaže mladima da istraže svoj identitet, povežu se sa svojom zajednicom i preduzmu akciju. Ovaj materijal namenjen je osobama koje rade s mladima, edukatorima i omladinskim radnicima koji žele istražiti artivizam s mladima. Kombinuje principe neformalnog obrazovanja s praktičnim aktivnostima koje se mogu prilagoditi različitim kontekstima, uzrastima i okruženjima - i oflajn i onlajn.

Kako koristiti ovaj priručnik

Ovaj priručnik nije strogi kurikulum, već fleksibilan, interaktivan vodič ispunjen kreativnim aktivnostima, pitanjima za refleksiju i praktičnim vežbama. Možete ga koristiti za:

- Kratke radionice (3 sata)
- Celodnevne sesije
- Višednevno umetničko putovanje

Vi odlučujete koliko duboko želite ići. Svaka sesija je modularna i može se prilagoditi vremenu, veličini grupe i vašem ličnom stilu vođenja. Priručnik prati trofaznu strukturu, inspirisanu modelom teorije promene:

- UKLJUČI SE: Istraži identitet i samoizražavanje
- POVEŽI SE: Koristi umetnost za promišljanje o društvenim problemima
- OSNAŽI: Preduzmi kreativne akcije za promenu

Naći ćete alate, linkove, savete i primere – samo isprobajte, prilagodite i napravite svoje.

Video s objašnjenjem ovog materijala - **[KLIKNI OVDE!](#)**

CILJEVI UČENJA

Ovaj priručnik osmišljen je kako bi podržao mlade u istraživanju “susreta” između kreativnosti i aktivizma. Kroz interaktivne aktivnosti i grupnu refleksiju, učesnici će steći znanje, veštine i samopouzdanje za korišćenje umetničkog izražavanja kao alata za društvene promene.

SVAKA FAZA PUTOVANJA KA UMETNIČKOM DELOVANJU USKLAĐENA JE S ČETIRI TEMELJNE DIMENZIJE UČENJA:

ZNANJE

- Razumeti šta je artivizam i kako se razlikuje od tradicionalne umetnosti ili samog aktivizma.
- Istražiti istorijske i savremene primere kako se umetnost koristila za promociju pravde i društvene transformacije.
- Upoznati se s alatima, medijima i metodama koje se obično koriste u umetničkom aktivizmu (npr. murali, protestna umetnost, fanzini, govorna reč).

STAV

- Razvijati znatiželju i otvorenost prema različitim umetničkim stilovima i ličnim pričama.
- Razvijati empatiju i osjećaj zajedničke odgovornosti za stvaranje pozitivnih promjena.
- Osećati se osnaženo da koristi svoj glas i kreativnost za zagovaranje i građanski angažman
- Izgradite hrabrost za delovanje – čak i na male, simbolične načine

SPOSOBNOST

- Izražavanje ideja i emocija kroz vizuelnu, verbalnu ili performativnu umetnost.
- Saradnja s drugima na osmišljavanju i sprovođenju umetničkog projekta.
- Korišćenje umetničkih alata i materijala na održiv i uticajan način.
- Jasno predstavljanje i komuniciranje ideja kroz umetnost.

UVID

- Razmišljati o ličnom identitetu, vrednostima i emocijama kroz kreativno izražavanje.
- Prepoznati moć umetnosti u podizanju svesti, pričanju priča i osporavanju nepravde.
- Povežite lična iskustva sa širim društvenim, političkim i ekološkim pitanjima

ŠTA JE ARTIVIZAM?

Artivizam je spoj umetnosti i aktivizma, korišćenje kreativnog izražavanja kao alata za podizanje svesti, preispitivanje nepravde i zagovaranje društvenih, političkih i ekoloških promena. Za razliku od tradicionalnog aktivizma, koji se često oslanja na proteste ili promenu politika, artivizam komunicira kroz boju, pokret, ritam, simbole i pripovedanje. Može izazvati emocije, rušiti barijere i dosegnuti publiku koja se inače ne bi bavila društvenim pitanjima.

ZAŠTO JE ARTIVIZAM VAŽAN?

Umetnost je dugo igrala vitalnu ulogu u društvenim pokretima. Bilo kroz pesme, postere, murale ili pozorište, pomogla je zajednicama da podele svoje priče, zauzmu prostor i inspirišu promene. Danas mladi ljudi širom sveta koriste artivizam za:

- Izražavanje svog identiteta i životnog iskustva
- Podizanje svesti o lokalnim i globalnim izazovima
- Podsticati empatiju i dijalog među različitim grupama.
- Podsticati razmišljanje, angažman i delovanje.
- Artivizam omogućava da se poruke osele, a ne samo čuju, čineći složena pitanja pristupačnijima i emocionalno rezonantnijima.

ODAKLE DOLAZI

Iako je pojam "artivizam" postao popularan početkom 2000-ih, ta praksa ima duboke istorijske korene. U Latinskoj Americi, muralizam se pojavio kao način komuniciranja otpora i društvene kritike. U 1970-ima i 80-ima, grafiti i hip-hop postali su glasovi marginalizovanih mladih u gradovima poput Njujorka. Ulično pozorište podržalo je pokrete za ljudska prava širom sveta. Danas organizacije poput MasterPeace-a, partnera u projektu DoYou(th), koriste artivizam za izgradnju mira i društvene kohezije. Kroz murale, festivale i radionice umetnosti u zajednici, podržavaju mlade ljude u korišćenju svoje kreativnosti za rešavanje zajedničkih izazova.

ZAVRŠNA MISAO

Artivizam nije o tome da budete profesionalni umetnik. Radi se o korišćenju bilo kakvih alata i talenata da iznesete stav, podelite svoju istinu i zamislite bolji svet. Jedna slika, reč ili performans mogu izazvati tišinu i inspirisati promenu.

OBLICI ARTIVIZMA

Artivizam nije ograničen samo na slikarstvo ili performanse. Može uključivati:

- Vizuelne umetnosti: murali, protestni plakati, ilustracije
- Poezija i govorna reč
- Pozorište i performans u javnim prostorima
- Fotografija i digitalno pripovedanje
- Muzika i dizajn zvuka
- Zini, stripovi i kreativno pisanje
- Eko-umetnost i skulptura od recikliranog materijala

Svaki od ovih oblika omogućuje pojedincima i grupama da izraze perspektive, izazovu razmišljanje i osporavaju norme na inovativne i uticajne načine.

FAZA 1:

UKLJUČI SE – ISTRAŽIVANJE IDENTITETA KROZ UMETNOST

Pregled

Ova sesija upoznaje učesnike s konceptom artvizma podstičući ih da istražuju i izražavaju svoj lični identitet kroz kreativnu praksu. Postavlja emocionalne i refleksivne temelje za kasnije povezivanje s društvenim problemima.

CILJEVI UČENJA

ZNANJE

Razumeti identitet kao višedimenzionalni koncept (kultura, vrednosti, lična istorija)

UVID

Razmislite o tome kako identitet utiče na izražavanje, aktivizam i glas

SPOSOBNOST

Izraziti identitet kroz vizuelnu umetnost (autoportret, simboli, pripovedanje)

STAV

Razviti samosvest i otvorenost za tuđe priče

PREDLOG PLANA RADIONICE

VREME	INSTRUKCIJE	SAVETI ZA FACILITATORE	MATERIJALI I ALATI
10–15 min	Uvod: Ukratko predstavite šta znači „artivizam“ i kako je povezan s identitetom. Pitajte učesnike: „Šta mislite da čini vaš identitet?“	Koristite stvarne primere ili metafore (poput slagalice ili stabla s korenjem)	Flipchart, olovke
10–15 min	Zagrevanje: Pokažite nekoliko poznatih autoportreta ili umetničkih dela koja predstavljaju identitet (npr. Frida Kahlo, Jean-Michel Basquiat, Banksy). Pitajte: „Šta saznajete o osobi koja stoji iza ove umetnosti?“	Učinite to interaktivnim – tražite mišljenja, podstičite emocije	Ispisane slike ili slajdovi

VREME	INSTRUKCIJE	SAVETI ZA FACILITATORE	MATERIJALI I ALATI
30-40 min	Glavna aktivnost: Radionica autoportreta – Svaki učenik kreira autoportret koristeći crtež, kolaž ili mešanu tehniku. Razmišljaju o pitanjima poput: Šta mene čini - ja? Šta želim da izrazim ili povratim? Koji simboli /boje/reči odražavaju moje putovanje?	Naglasite da umetnička veština nije važna - važno je iskreno izražavanje. Ponudite instrukcije na zidu ili u materijalima za učenje.	Papir za crtanje, markeri, ogledala, olovke u boji, časopisi (za kolaž), lepilo
10-15 min	Moguće deljenje u parove/male grupe: Pozovite učesnike da objasne jedan aspekt svog umetničkog dela nekom drugom.	Neka bude dobrovoljno; stvorite sigurno i poštujuće okruženje	Stolice ili otvoreni prostor
15 min	Refleksija i diskusija: Šta su otkrili? Kakav je osećaj bio izraziti se vizuelno? Šta primećuju na portretima svih?	Istaknite kako umetnost stvara mostove i pomaže nam da se razumemo	Sedanje u krugu, flipchart za zapisivanje zaključaka

PITANJA ZA REFLEKSIJU

- KOJI DEO TVOG IDENTITETA OBIČNO SAKRIJEŠ ILI NA KOJI SI PONOSAN/NA?
- KAKO VAM UMETNOST MOŽE POMOĆI DA ISPRIČATE SVOJU PRIČU DRUGIMA?
- KAKO DELJENJE IDENTITETA GRADI ZAJEDNICU I EMPATIJU?

DODATNI ALATI (OPCIONO):

- CANVA ILI JAMBOARD ZA DIGITALNE VERZIJE
- KORISTITE PADLET ZA ANONIMNO PRIKUPLJANJE DIGITALNIH AUTOPORTRETA ILI REFLEKSIJA
- PLEJLISTA ZA REPRODUKCIJU PESAMA ZA INSPIRACIJU

FAZA 2:

POVEŽI SE – UMETNOST ZA DRUŠTVENE PROMENE

Pregled:

Ova sesija fokusira se na povezivanje ličnog identiteta sa problemima zajednice i društva. Učesnici će istražiti kako umetnost može adresirati nepravdu, osporiti norme i pojačati glasove. Kroz brainstorming i umetničko eksperimentisanje, počinju oblikovati poruku do koje im je stalo.

CILJEVI UČENJA

ZNANJE

Razumeti kako se umetnost kroz istoriju koristila za podizanje svesti i zagovaranje promena

UVID

Identifikacija društvenog problema koji zanima učesnike i zašto im je važan

SPOSOBNOST

Prevedite složene društvene teme u umetničke koncepte

STAV

Razviti kolektivnu odgovornost i empatiju za tuđa iskustva

PREDLOG PLANA RADIONICE

VREME	INSTRUKCIJE	SAVETI ZA FACILITATORE	MATERIJALI I ALATI
10 min	Uvod: Podelite snažne primere aktivizma (murali, ulična umetnost, protestni poster, slam poezija, digitalne kampanje). Postavite pitanje: „Koju poruku vidite? Kakav osećaj u vama budi?“	Koristite vizuelne materijale/videozapise sa projekta DO U ACTism / Banksy / pokreta koje vode mladi	Projektor ili ištampani hendout
15 min	Grupna diskusija: Zamolite učesnike da navedu lokalne/globalne probleme koji ih se tiču. Napišite ih na tablu ili lepljive papiriće. Grupišite slične teme (npr. životna sredina, diskriminacija, mentalno zdravlje).	Po potrebi navedite ciljeve održivog razvoja. Neka bude inkluzivno i usmereno na mlade.	Flipchart ili lepljivi papirići
10 min	Vežba spajanja (nije obavezno): Povežite svako pitanje s mogućim umetničkim oblikom (npr. rodna ravnopravnost + ulična poezija, klimatske promene + kolaž)	Koristite kartice ili Padlet za grupno glasanje	Lepljivi papirići ili ištampani papiri

VREME	INSTRUKCIJE	SAVETI ZA FACILITATORE	MATERIJALI I ALATI
30-40 min	Kreativna oluja ideja: U malim grupama (3-4), svaka grupa bira jedno pitanje i razmišlja kako bi ga izrazili kroz umetnost. Koja je priča? Koja je poruka?	Osigurajte veliki papir ili digitalnu tablu; podstaknite grube skice, slogane, simbole	Papir, markeri, Canva, Padlet, Jamboard
10-15 min	Mini-Pitch: Svaka grupa deli svoju ideju s ostalima. Koju su temu odabrali? Koji je njihov koncept?	Naglasite slušanje, a ne osuđivanje. Navijajte za sve prezentacije.	Sedanje u krugu
10 min	Refleksija: Kakvu ulogu umetnost može imati u oblikovanju mišljenja i svesti? Šta umetnost čini moćnom u ovom kontekstu?	Završite proverom od jedne reči ili pisanjem na papiriću za razmišljanje	Post-it ili "štap govora"

PITANJA ZA REFLEKSIJU

- O KOM SE PROBLEMU OSEĆATE POZVANIMA PROGОВORITI?
- ŠTA UMJETNOST ČINI RAZLIČITOM OD GOVORA ILI PROTESTA?
- KAKO MOŽEMO OSIGURATI DA NAŠE PORUKE BUDU INKLUZIVNE I PUNE POŠTOVANJA?

DODATNI ALATI (OPCIONO)

- IGRA KIPUĆE ŽABE (IZ DO U ACTISM) KAO METAFORA ZA RASTUĆE NAPETOSTI
- KVIZ O CILJEVIMA ODRŽIVOG RAZVOJA ILI KAHOOT O DRUŠTVENIM/GLOBALNIM PITANJIMA
- KORISTITE JAMBOARD ZA ZAJEDNIČKI RAD NA VIZUELNIM MAPAMA UMA

FAZA 3:

OSNAŽIVANJE – STVARANJE I DELOVANJE

Pregled:

U ovoj završnoj fazi, učesnici oživljavaju svoje ideje stvaranjem kolektivnog umetničkog dela - murala, zina, uličnog performansa ili eko-umetničke instalacije. Cilj je podstaći delovanje, podeliti svoju poruku sa širom publikom i iskusiti uticaj kreativnog izražavanja kao aktivizma.

CILJEVI UČENJA

ZNANJE

Naučite kako osmisliti akciju podizanja svesti temeljenu na umetnosti

UVID

Razmislite o ulozi umetnika u društvu i moći kolektivnog glasa

SPOSOBNOST

Primena umetničkih alata za prenošenje poruke u javnom ili zajedničkom prostoru

STAV

Osećaj vlasništva nad sopstvenom kreativnošću i osnažen za promenu

PREDLOG PLANA RADIONICE

VREME	INSTRUKCIJE	SAVETI ZA FACILITATORE	MATERIJALI I ALATI
10 min	Početak: Pitajte učesnike kako se osećaju u fazi stvaranja. Kratki krug: „Koji jednu reč želite izraziti svojom umetnošću?“	Zadajte ton: akcija susreće emocije	Kartice s pričama ili kartice raspoloženja
10 min	Kratki podsetnik: Podsetite učesnike na njihovu brainstorming vežbu iz 2. faze. Ponovno proučite ključne teme i ideje.	Omogućite malim grupama da poboljšaju ili kombinuju ideje	Beleške na flipchart ili Padlet
60-90 min	Vreme stvaranja: Svaka grupa razvija svoj umetnički rad. Mogućnosti: mural, video, pesma, zin, moda, instalacija, digitalni kolaž. Podstaknite korišćenje recikliranih ili ekološki prihvatljivih materijala (inspirisano od strane Coeur Courage).	Dopustite eksperimentisanje. Muzika u pozadini može pomoći. Kružite kako biste podržali bez usmeravanja.	Umetnički pribor, reciklirani materijali, Canva, audio oprema

PREDLOG PLANA RADIONICE

VREME	INSTRUKCIJE	SAVETI ZA FACILITATORE	MATERIJALI I ALATI
15 min	Priprema za prezentaciju: Pripremite se za dijeljenje s cijelom grupom ili publikom. To može biti neformalno ili javno (npr. obilazak galerije, snimljeni video, čitanje uživo).	Pozovite lokalne omladinske radnike ili prolaznike ako je relevantno	Izložbeni štandovi, projektor, prostor na podu
30 min	Deljenje i povratna informacija: Svaka grupa predstavlja svoj rad. Koristite aplauz (bez kritike, samo uvažavanje). Pitajte: „Šta želite da ljudi osećaju ili misle nakon što ovo vide?“.	Podstaknite slušanje s poštovanjem. Koristite kartice za refleksiju ili emodžije za prikupljanje reakcija.	Obrasci za povratne informacije, lepljive tačkice
10-15 min	Završna refleksija: Završite proverom u krugu: „Šta je jedna stvar koju iz ovog iskustva nosite u svoj život?“	Zabeležite snažne izjave kao citate/svedočanstva	Diktafon ili flipchart

OPCIONE IDEJE ZA ZAVRŠNI REZULTAT

- GALERIJA MURALA ILI POSTERA
- ZIN ILI UMETNIČKA KNJIGA (KOLAŽ, CRTEŽI, LIČNE PRIČE)
- FLEŠMOB, GOVORENA REČ ILI MINI-PERFORMANS
- ODRŽIVA SKULPTURA ILI NOSIVO UMETNIČKO DELO
- DIGITALNA IZLOŽBA KORIŠĆENJEM PADLET-A, INSTAGRAM STRANICE ILI CANVE

PITANJA ZA REFLEKSIJU

- O KOM PROBLEMU SE OSEĆATE POZVANIMA DA PROGOVORITE?
- ŠTA ČINI UMETNOST RAZLIČITOM OD GOVORA ILI PROTESTA? KAKO
- MOŽEMO OSIGURATI DA NAŠE PORUKE BUDU INKLUZIVNE I PUNE POŠTOVANJA?

PRAĆENJE I OSNAŽIVANJE

PODSTIČITE UČESNIKE DA:

- Javno dele svoj rad (izložba, društvene mreže, omladinski centar)
- Predložite buduće događaje aktivizma uz vašu podršku
- Ostanite u kontaktu putem WhatsApp grupe, Instagrama ili mreže za mlade
- Nominujte grupu koja će dokumentovati putovanje i pretvoriti ga u mini kampanju

Hvala vam što koristite **DoYou(th) Artivism priručnik za neformalno obrazovanje**. Nadamo se da vas je ovaj resurs inspirisao da istražite nove načine angažovanja mladih kroz kreativnost, dijalog i društvene promene. Ovaj priručnik je osmišljen kako bi podržao osobe koje rade s mladima, edukatore i facilitatore u podsticanju samoizražavanja, povezivanja zajednice i osnaženog delovanja kroz artivizam. Bilo da se koristi kao pojedinačna radionica ili višefazni put učenja, potičemo vas da prilagodite ove aktivnosti svom kontekstu i stvarnosti mladih s kojima radite. Artivizam nije samo metoda, već način razmišljanja. Podseća nas da je svaka priča važna, svaki glas se računa, a kreativnost je snažna sila za pravdu i mir.

Neka kistovi, pesme i poster i nose glasove sledeće generacije napred.

Resursi i kutije s alatima

Ovaj odeljak sadrži alate i platforme koje facilitatori mogu koristiti za obogaćivanje sesija, podsticanje kreativnosti i prilagođavanje aktivnosti različitim okruženjima za učenje.

Interaktivne aktivnosti

Igra kuvane žabe

Metaforička aktivnost koja istražuje kako se male promene u nepravdi ili pritisku postepeno nagomilavaju tokom vremena.

Korisna je za razumevanje zašto ljudi ne reaguju odmah u kriznim situacijama. Pristup: <https://actforliberty.eu/game>

SDG Kviz za mlade

Predstavite Ciljeve održivog razvoja putem dinamičnog kviza kako biste povezali interese učesnika sa globalnim pitanjima.

Primer platforme: <https://go-goals.org/>

Alati za digitalno stvaranje

Canva

Korisna za kreiranje postera, zina, kampanja za društvene mreže i vizuala za pričanje priča.

Pristup: <https://www.canva.com>

Padlet

Koristi se za prikupljanje anonimnih refleksija, predstavljanje digitalne umetnosti ili izgradnju zajedničkih "tabla" ideja.

Pristup: <https://padlet.com>

Jamboard

Interaktivan alat za digitalnu saradnju na oluji ideja

Pristup: <https://jamboard.google.com>